

12. Soroka M. Velikij muchenic nauki // Den. – №224. – 21.12.2007 r.

13. Sita G. M. Slidcha sprava Mihajla Kravchuka // Ukrayina. Nauka i kultura. – K.: Znannya, 1994. – Vip.28. – S.116–127.

14. Chajkovskij M. A. Mihajlo Pilipovich Kravchuk (1892–1942). Do storichchya z dnya narodzhennya // Narisi z istoriyi prirodnavstva i tehniki. – K., 1994. – Vip.41. – S.28–32.

Nikolaeva N. B., Ph.D. in Historical Sciences, Research Officer at the Faculty of History of Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), natalienik8@gmail.com

Repressed scientist, mathematician, academician of the USSR Academy of Sciences Nikolai Filipovich Kravchuk (1892–1942)

The life and details of the arrest of the scientist and mathematician Mykola Kravchuk are analyzed in this article. The circumstances of his arrest by the NKVD and the conviction in 1938 are shown in details. On the example of the famous scientist and mathematician's fate it is demonstrated how the Soviet secret police created falsified criminal cases against scientists in the 1930s. The destiny of M. Kravchuk was typical for arrested scientists in the 1930s. He was accused of «Ukrainian bourgeois nationalism» and sentenced of 25 years of imprisonment.

The objective of this article is to analyze the causes and circumstances of the arrest of the scientist and mathematician Mykola Kravchuk Stepan Mashkevych, conducted in 1938, and also to follow the fate of this lecturer. One of the purposes of Ukrainian modern historical science is to return from the oblivion the names of innocent repressed people, regardless of their political views or party affiliation.

Keywords: political repressions, arrests, scientists, secret service, the NKVD.

* * *

УДК 94(477) «Винниченко» «192»

Павленко С. Ф.,

кандидат історичних наук, доцент історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
pavlenko_s_f@ukr.net

ЖИТТЄВІ РЕАЛІЇ КІНЦЯ 20–Х РОКІВ ХХ СТ. ТА ЇХ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ У ЩОДЕННИКОВИХ ЗАПИСАХ В. ВИННИЧЕНКА

Проаналізовано проблеми відображення дійсності та їх авторські інтерпретації у щоденникових записах В. Винниченка кінця 20-х рр. ХХ ст. Розглянуто ставлення автора щоденника до політичних, ідеологічних, культурних і повсякденних подій та явищ в тогочасній Україні, українській та російській еміграції в Парижі, приватному житті.

Ключові слова: В. Винниченко, щоденник, Україна, революція, комунізм, радянська влада, нація, еміграція, історія, мистецтво, кіно, література, сім'я.

Володимир Винниченко – непересічна особистість української політичної та культурної історії. Не зважаючи на неоднозначну оцінку в сучасній українській історіографії його політичної діяльності в Україні за доби визвольних змагань, неординарна постать В. Винниченка продовжує викликати зацікавленість багатьох дослідників, оскільки є своєрідним феноменом серед представників тогочасної української політичної еліти. З огляду на це, вважаємо за доцільне коротко згадати основні етапи його життя та діяльності.

Народився майбутній голова українського уряду доби визвольних змагань 16 (28) липня 1880 р. в м. Єлисаветграді. Зважаючи на невеликі родинні статки, спершу він навчався в народній школі, а згодом у Єлисаветградській гімназії, з якої був виключений за участь у революційній діяльності. Прагнення отримати повноцінну освіту спонукало юнака екстерном закінчити Златопільську гімназію. В 1900 р. він вступив на юридичний факультет Київського університету Св. Володимира. Згодом вступив до РУПу, в 1902 р. був

заарештований та ув'язнений до Лук'янівської в'язниці, з якої утік. Після нового арешту та перебування в дисциплінарному батальйоні знову втік і нелегально виїхав за кордон, де активно співпрацював з низкою українських видань, разом із М. Грушевським видавав часопис «Промінь», неодноразово переправляв до України революційну літературу. З моменту утворення УСДРП у грудні 1905 р. був одним з її лідерів. Перебуваючи у Парижі одружився з Розалією Ліфшиць.

На початку I світової війни повернувся до Росії й під чужим ім'ям жив переважно у Москві, займаючись літературною діяльністю. З початком революційних подій у березні 1917 р. переїхав до України, а в квітні того ж року на Українському Національному Конгресі був обраний до складу Української Центральної Ради та заступником її Голови – М. Грушевського. В. Винниченко – перший голова Генерального Секретаріату – уряду УНР та генеральний секретар внутрішніх справ. Автор майже всіх декларацій та офіційних актів українського уряду, перших трьох універсалів УЦР.

Взимку 1918 р. виїхав з дружиною з Києва на південь й певний час жив у Бердянську, під час Гетьманату – на хуторі Княжа Гора на Канівщині. Тут був заарештований гетьманською вартою, але згодом відпущений на волю. Залишившись у Києві знову почав займатися політичною діяльністю, згодом очолив створену для повалення Гетьманату Директорію. 28 січня 1919 р. був затверджений Трудовим конгресом України головою держави. Проте невдовзі подав у відставку і виїхав за кордон.

У Відні В. Винниченко написав тритомну працю «Відродження нації». За переконаннями він був соціалістом, прихильником комуністичної ідеології й водночас виразником прагнень української нації, що не спрягло його порозумінню з російськими та українськими більшовиками. Він вийшов з УСДРП і організував у Відні Закордонну групу українських комуністів та її друкований орган – газету «Нова доба», в якій опублікував свій лист–маніфест «До класово-несвідомої української інтелігенції».

На початку 1920 р. почав заходи щодо повернення на Батьківщину. В травні спершу приїхав до Москви, а потім до Харкова. Ознайомившись із становищем в Україні, відмовився від членства у ЦК КП(б)У та участі в роботі уряду УСРР. У вересні 1920 р. виїхав з України назавжди.

Повернувшись до Відня, виступив згострою критикою політики комуністів в Україні. V Всеукраїнський з'їзд рад оголосив В. Винниченка ворогом народу. Водночас і переважна більшість української політичної еміграції ставилася до нього вороже. Зрештою, він оселився у Парижі, але згодом через брак коштів переїхав до містечка Мужен біля Канн, де зосередився в основному на літературній та мистецькій роботі. Під час німецької окупації Франції певний час був ув'язнений у концтаборі за відмову співпраці з нацистами. Помер письменник 6 березня 1951 р. у м. Мужен у Франції, де й був похований [1, с. 3–11].

Історія життя та діяльності В. Винниченка – письменника, художника, політичного діяча – неодноразово була об'єктом дослідження вітчизняних учених. Зокрема, вивченню його біографії, політичної та творчої спадщини В. Винниченка присвятили наукові

праці такі відомі знавці історії України доби визвольних змагань, як С. Кульчицький, В. Солдатенко, О. Ясь та ін. [2].

Цінним джерелом для вивчення громадського і приватного життя В. Винниченка, характерних рис його особистості доби еміграції є власноручні щоденники, які довгий час залишалися неопублікованими. Завдяки зусиллям української діаспори в Канаді та США їх друкування за редакцією Г. Костюка розпочалося на початку 1980-х років. Перший том щоденників В. Винниченка містив записи 1911–1920 рр. й вийшов друком у 1980 р. [3]. Невдовзі там же було видано другий том щоденникових записів В. Винниченка, що охоплювали період 1921–1925 рр. [4].

Із здобуттям незалежності України з'явилася можливість об'єднати зусилля українських дослідників діаспори з вітчизняними науковцями, що дало змогу видати третій і четвертий томи щоденників В. Винниченка [5]. У даній розвідці автор використовує текст щоденника В. Винниченка, який було опубліковано Г. Сиваченко у четвертому номері «Київської старовини» за 2000-й рік, оскільки він послідовно охоплює період 1928–1930-го рр. [6].

У своїй рецензії на виданий в Україні в 2010 р. третій том щоденників В. Винниченка О. Погинайко зазначила: «Щоденників Винниченка наразі видано... більше ніж 1900 сторінок... Кожен має свою родзинку: чи то яскраві враження від діяльності в складі українського уряду, чи поденний опис легендарної німецької гіперінфляції початку 1920-х років, чи історія довгого, а подекуди й нудного вибивання гонорарів з радянських видавництв наприкінці 1920-х» [7].

Мемуаристика В. Винниченка, складовою якої окрім спогадів є також щоденники і приватні листи, цікавила вітчизняних дослідників не лише як джерело з політичної історії України, але й з метою отримання особистісної інформації, створення психологічного портрету В. Винниченка. Показовим прикладом цього є публікації Н. Миронець і В. Панченка [8].

Детально проаналізувати весь зміст щоденників В. Винниченка, враховуючи їх обсяг, у межах однієї статті практично неможливо. З огляду на це, а також враховуючи актуальність інформації, що стосується кінця 1920-х років – доби осмислення результатів української революції, щоденникові записи цього періоду обрані для аналізу не випадково, адже з часу революційних подій в Україні, що були вирішальними у житті Винниченка, пройшло 10 років. Слід зазначити, що автор щоденника продовжував пильно стежити за подіями в Україні й сподіватися на можливість повернення на Батьківщину. Але при цьому, його надії ставали все примарнішими з огляду на початок відкритих репресій проти діячів української культури й згорання процесу українізації. На той час В. Винниченко жив у Парижі, тому чимало інформації щоденника стосується й тогочасного паризького життя.

Цікаво, що сам автор доволі критично ставився до можливості використання щоденників у якості надійного джерела відомостей щодо певної особи. Так, 29 травня 1929 р. він записав: «Починають розуміти, що щоденники не виявляють дійсної правди. Щоденник – це дзеркало, перед яким автори крутяться і стають у пози. Або краще, це – авто фільми, що готуються для публіки.

Чи можуть бути щирі люди, які знають, що на них дивляться? Вони можуть бути тільки більше або менше вданими акторами та й годі. І як добрий актор ніколи не вийде на сцену без гриму, так ніколи автор щоденника не сфотографує себе в своїх записках у негарному вигляді» [6, с. 74]. В цілому, не можна не погодитися з В. Винниченком, але при цьому, слід уточнити, що, коли автор щоденника пише про себе, йому дійсно важко бути цілком об'єктивним. Проте, опис автором щоденника існуючої дійсності та його ставлення до неї є тією цінною інформативною складовою, яка дозволяє отримати достовірні відомості щодо переконань автора та бачення ним певних історичних реалій.

В цілому інформацію щоденникових записів Винниченка означеного періоду можна за змістом поділити на такі основні підгрупи: ставлення автора до політичних подій, національного питання, літературних справ, історичних питань, мистецьких подій, художньої творчості, проблем особистого життя. Значна частина щоденникової інформації зосереджена навколо України, але, як згадувалося вище, є також чимало записів, які стосувалися паризьких подій.

Звичайно, як колишній визначний український політичний діяч, найбільше уваги Винниченко приділяв політичним подіям в радянській Україні. При цьому, слід зауважити, що він був в цілому добре обізнаний щодо них, як завдяки використанню матеріалів періодичної преси, так і спілкуванню з поінформованими особами. Вже один з перших січневих записів 1928 р. присвячено репресивним діям радянської влади. 11 січня Винниченко записав: «Опозицію вислано. Вночі забрано, запаковано до вагонів і без церемоній порозсилало в різні кутки «не столь отдаленные». Таким чином практика компартії ще раз блискуче стверджує і ілюструє теорію відносності, – абсолютних авторитетів немає. Раковському і Каменеву після Європи ця теорія повинна представлятися занадто жорстокою». Продовжуючи цю тему, автор вдався й до більш широких узагальнень щодо того, як розуміли комунізм тогочасні радянські комуністи: «... сталінці все більше й більше звужують учення комунізму до приватного підприємництва. Комунізм це те, що має фірму Сталіна і Кб. Коли хтось називає себе просто комуністом, то хоч це був сам основоположник компартії, а не згодний зі Сталіним, йому немає місця в фірмі й треба їхати до Сибіру» [6, с. 62].

Зі змісту значної частини записів щоденника цього періоду стають цілком зрозумілими тогочасні ідеологічні переконання В. Винниченка. Безперечно, вони були комуністичними, соціалістичними, але кардинально різнилися від тих уявлень про комунізм, які пропагувалися в тогочасній Росії. У серпні та вересні 1928 р. він записав: «29.08.28 – Большевики стягли соціалізм із височини майбутності, з осяйної мрійності на брудну, солом'яну частину землі. Керівну мрію вони зробили буденною справою»; «18.09.28 – Чи добре вийшло з того, що Ленін став іконою? За життя він був послідовною, твердо згармонізованою людиною і лупив «дурників» кулаком по головах і голови старалися звучати в тон йому. Тепер ці голови стукаються лобами перед іконою, але звучать вони в тон з підлогою, що об неї стукаються» [6, с. 70].

Більше того, окремі думки Винниченка з приводу тогочасної влади в Україні певною мірою, на жаль, можна

екстраполовати й стосовно сьогодення. Наприклад, 17 червня 1928 р. він записав: «Радянська влада тим хороша, що наявно показує, що не боги горшки ліплять. Але тим погана, що до ліплення горшків допускає не гончарів, а своїх родичів. Родичі, звичайно, на всякій роботі й посаді можуть бути, але з тою відмінністю, що від того виграє тільки їхня кишеня». 19 червня він продовжив свою думку: ««Реальна політика» – це та фарба на щоки, якою фарбуються усі недокрівні, худосочні, безпринципні політики. Дрібне міщанство, слабосиле, як засмоктане, забите кошеня, але з апетитом великого хижака, надто любить «реальну політику», бо вона йому дає можливість де треба поплазувати, де треба понявчати, а часом і сердито пошепіти» [6, с. 66]. Говорячи про брехню в політиці взагалі, він не міг обійти увагою й радянських політичних діячів: «11.07.28 – Брехня – це досить складний, важкий засіб і вимагає великої обережності, тактовності, знання і навіть мудрості в уживанні його... Бо невміла, нерозумна груба брехня викликає роздратовання і зневір'я не тільки до невдалих брехунів, а й до мети. А більшість комуністичних брехунів і є такі нерозумні брехуни» [6, с. 67].

Не міг автор щоденника обійти увагою й ставлення до нього політичного керівництва України, яке яскраво проявилось в реакції на написаний Винниченком «Одвертий лист дрібного буржуа»: «29.07.28 – Чого «комуністи» з КП(б)У так холодно й вороже поставилися до мого «Одвертого листа дрібного буржуа»? Бо я в ньому казав про комунізм як про ідеал багатьох кращих людей світу, а не як про привілей ВКП і лєнінців. Бо я казав про комунізм визволення, любовності творчості, а «комуністи» з КП(б)У, маленькі чинаші... про такий комунізм ніколи нічого од начальства не чули» [6, с. 68]. Записи свідчать, що Винниченко постійно слідкував за публікаціями про нього в радянській пресі. Наприклад, стосовно цього ж «Листа» він зазначив: «14.04.1928 – Вірші з «Пролетарської правди»... «Одвертий лист до дрібного буржуа», себто до мене. Я, мовляв, люблю ковбасу і паюсну ікру (найвищий шабель розкошів і буржуазних утіх), а вони «труд»» [6, с. 65].

В щоденнику відображено й реакцію Винниченка на конкретні тогочасні політичні події в Україні. Наприклад, 16 липня 1928 р. він так прокоментував призначення Косіора керівником радянської України: «Замість Кагановича «намісником Леніна», себто папою на Україні, призначено Косіора. Це маленький, опецькуватий україножер з євреїв. Побачимо, який курс поведе цей папа» [6, с. 67]. Якщо згадати, що невдовзі в Україні розпочнеться Голодомор, то ці слова звучать як справжнє передбачення можливих результатів політики радянської влади в Україні.

У грудні 1929 р. декілька записів пов'язані з процесом над так званою Спілкою визволення України. Так, 2 грудня В. Винниченко записав: «Вістка про арешт організації СВУ. На чолі її стояв С. Єфремов, а брали участь В. Чехівський, Гермайзе, Ніковський і Дурдуківський. Всі вони арештовані. Програма їх була немовби – реставрація капіталізму і поміщицтва, незалежність України під протекторатом «сусідньої держави», себто Польщі. Як воно є в дійсності, не знаю, але знаю, що коли на чолі організації стояв Єфремов, то це була цілком нікчемна й безпечна організація». Запис від 11 грудня вже сповнений тривоги: ««Комуніст» майже

щодня друкє що–небудь з приводу змови Єфремова–Ніковського і всієї «СВУ». Коли так багато звертають уваги, коли навіть їхні опудала роблять і палять, то, значить справа ця має якийсь значення в країні. З приводу неї й голова уряду, і голова ДПУ виголошують промови, з приводу неї «б'ють шибки» консульствам – радянського у Львові й польського у Харкові». Імовірно під враження цих подій вже 17 грудня Винниченко пише: «Нема нічого тяжче, страшніше, не моральніше й нестерпніше, як розходження з собою, як самозасудження, як самозневага, як нечесність з собою. Не можна існувати. Не можна лишатися на самоті, зневажаючи самого себе» [6, с. 76].

Щоденникові записи В. Винниченка є цінним свідченням різкого несприйняття ним так званої національної політики більшовиків в Україні: «Сам «Комуніст» визнає, що українізація завмерла. А серед пануючої (диктатури) кацапні утворилася приповідка: «Ты это всерьез, или по-украински?»... І яка прірва наївного цинізму чи цинічної наївності називати петлюрівщиною обурення всякого українця на цей глум кацапні» – записав він 5 травня 1928 р. [6, с. 65]. 18 липня того ж року продовжив: «...руські комуністи, не розуміючи величезного значіння національної рівності для єдності, граються національним питанням тільки з тактичних мотивів. Вони роблять уступки українському міщанству і ними дратують міщанство руське. Тільки не роблять того, що прокламоване в теорії» [6, с. 69]. Дуже показовими видаються записані 28 грудня того ж року його думки з приводу самовідчуття, яке мали би мати тодішні комуністи–українці: «Цікаво слідкувати за тим борюванням, що ми його маємо більше 20 років, з–під обіймів нашого старшого брата... Бідні галицькі «пролетаріяти», «лєнінці», «стопроцентові большевики», вони готові на все, аби тільки їх не вважали за дрібнобуржуазних націоналістів. Але свого національного «я» вони все ж таки не можуть оддати Молохові московської великодержавності. І через те, хоч би вони за комунізм оддали і тіло, і душу, і життя, вони не змиють з себе тавра дрібнобуржуазного націоналізму, якщо їхня самопожертва буде не «інтернаціональна», себто не московська» [6, с. 71].

Звичайно, як творчу людину В. Винниченка цікавили справи літературні та мистецькі. Водночас, згадуючи про них, автор так само не міг позбутися ідеологічного тягара, про що, зокрема свідчить його запис від 3 березня 1928 р.: ««Хвильовий кається». Так з триумфом руські газети переказують заяву Хвильового..., що він бере назад свої слова про орієнтацію на Європу, а не на Москву (в культурі). Заробив хлопець. Не хотів бути «рупором» петлюрівців, став рупором мілюківців. Різниця?» [6, с. 64].

Промовистими з точки зору характеристики радянського ладу є й згадки про російського письменника М. Горького, який, як відомо, палко цей лад підтримував. Окрім іншого, В. Винниченко в цих записах коротко, але вдало визначив і природу радянських свят. 2 квітня 1928 р. він записав: «Бідний Горький: телеграфно конфузиться перед якоюсь газетою... з приводу його ювілею..., щоб така сила привітань... Тільки, каже октябрська революція тут винна. Наївний чоловік, сказав би конкретніше: октябрське начальство. І тоді потік цей був би так само зрозумілий, як оті моря службовців і обивателів, що

з червоними прапорами виходять на демонстрацію з приводу десятиліття смерті Рози Люксембург» [6, с. 64]. Відвідини М. Горьким Харкова так само колоритно описані Винниченком: «16.07.28 – Горького «українці» з КП(б)У врочисто зустрічали в Харкові. Лизали йому ті самі місця, що наказало начальство з Москви. Цей кацап брутално пацнув ногою і плюнув у незагоєну болючу рану української нації (назвав українську мову наречієм російської – С. П.), а «українці» стоять на задніх лапах і кадять цьому «пролетарському» імперіалістиві славословія...» [6, с. 67].

Щоденник містить також промовисті роздуми автора стосовно становища української творчої еміграції в Парижі, зокрема, у порівнянні з російською. Так, у записі від 6 грудня 1928 р. йдеться про спробу його дружини, яку в щоденнику автор лагідно зве Кохою, замовити одному з паризьких видавців Бінштоку переклад його п'єси з російської мови на французьку: «Він відмовився на тій підставі, що моя п'єса йому не подобається. Коли взяти до уваги ту завзяту кампанію, яку провадить уся руська згряя, коли зустрічається зі мною на літературній вулиці..., яке гарчання здійсмає з-під воріт кожного видавництва, до якого хтось з моїми працями підходить, то ясно стане, через що навіть прочитати п'єси Біншток не взявся» [6, с. 76]. І далі 13 липня 1930 р. з гіркотою зазначив: «Тайна успіху «русского искусства за рубежом»: всі руські письменники видають переклади своїх творів на власні кошти. Прибутку ніякого вони не мають і роблять це, видно, тільки для слави «русского имени». Розуміється, за радянців платить радвлада, а за білогвардійців – різні комітети. Тільки за українців ніхто не платить, і тому слава українського мистецтва не помічається у Франції» [6, с. 77].

У щоденнику є цікава згадка про демонстрацію у Парижі фільмів О. Довженка, на якій був присутній і В. Винниченко. Слід зазначити, що в цілому він невисоко оцінив твори видатного українського режисера. Так, 2 березня 1928 р. записав: «ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління – С. П.) розмахнулось і вислало до Європи свої досягнення: «Тарас Трясило» та «Гора» (забув назву – якась гора...). Представник ВУФКУ, парубчак Черняк, з самохвальством безкарної людини написав статтю про надзвичайний успіх українських фільмів у Європі. Але мені, українцеві було ніяково й соромно читати це самохвальство після демонстрації картин у Торгпредставі (радянське торговельне представництво – С. П.). Правда, видно старанність у техніці, фотографії. Але яка безпорадна й наївна дитячість у мистецькій кінематографічній творчості, композиції, навіть змісті. А надто ота (згадав) – «Звенигора». Соромно було думати, що на перегляді картини є французи» [6, с. 64].

Через постійний брак коштів письменнику довелося серйозно взятися й за малярство: «5.03 – 1928. – Жоржик (лікар В. Винниченка – С. П.) і брак грошей – дві сили, що гальмують виконання задумів літературних і женуть до малярських. З цього бачу, що мистецтво малярське не потребує особливої творчості інтелектуальної. Можна... бути цілковито інтелектуальним дурнем і писати геніальні картини» [6, с. 64]. Це заняття В. Винниченко вочевидь не вважав надто серйозним, більше того, доволі критично ставився до представників творчих професій: «15.12.28 – Тема: Цікаве явище: чого так багато великих мистців, а надто акторів, малярів, співців, чого вони в

звичайному житті такі дріб'язкові, суто меркантильні, часом скупі, заздрісні, надзвичайно буденні. Неначе вони надолужують себе цим брудом життя за ту штучну чистоту та вищість, якими мусять жити в своїй професії» [6, с. 71].

Промовистими є згадки у щоденнику про тодішні невдалі спроби письменника зайнятися історичними студіями, його ставлення до подій Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Так, 31 січня 1928 р. він записав: «Знову торкнувся Хмельниччини й знову не можу бути об'єктивним, безчудим істориком. Як студіюватиму цю добу, як длубатимусь у ранах, болячках, образах і глупотах наших, коли від одного дотику так реагую?» [6, с. 63]. Майже через рік 15 листопада 1928 р. знову з'явився подібний запис: «Трудно й тепер читати Хмельниччину. Скільки разів не візьму, усе те саме: шпурляю бідною книгою так, наче в руці в мене був «батько» Богдан. Ох, ці «батьки» з усіх часів вони однакові, не виключаючи й наших. Чи писатиму про Хмельниччину, про наші невдачі, недорослість, хамство, безпорадність при силі?» [6, с. 70].

Звичайно, як і у будь-якому особистому щоденнику, і тут є записи суто приватного характеру, хоча й у них часто не обходилося без політики. Стосовно сімейних стосунків у цей час записів небагато, але й вони інколи стосуються політики: «18 січня 1928 р. – Кожне собі шукає пару з грошима. Практичну молодь утворила революція» [6, с. 62]. Натомість, 11 листопада 1928 р. В. Винниченко записав: «Після гомону й галасу цілого дня – тихий вечір з Кохою. Після 17 років шлюбу час у нас минає з такою швидкістю та приємністю, якою, дай боже, щоб минав у молодожонів» [6, с. 70].

Підсумовуючи, слід згадати, що деколи й досі закидають В. Винниченкові його спроби порозумітися з радянською владою. Але пояснення цьому дуже просте – безмежна туга за Україною: «05.07.28 – Вчора... постала думка: поїхати на Україну без ніякого дозволу дурнів із Політбюро. Здобути чужого паса (паспорта – С. П.), поїхати до Польщі й там якось перебратись через кордон. І приїхати так само, як приїжджав до революції, не питаючись дозволу в жандармів. І хай соціалістична влада арештовує так само, як арештовувала царська... Побачити життя рідного краю, подихати духом його, всмоктати всі болі, надії і прагнення і потім пером взяти участь у досягненні тих прагнень» [6, с. 66]. Ці слова – найкращий виразник десятилітньої туги за батьківщиною й прагнення В. Винниченка прислужитися рідному народові усіма можливими для нього на той час засобами.

Список використаних джерел

1. Кучерук О. Володимир Винниченко: сторінки державно-політичної діяльності. – К.: Тов. «Грета», 2010. – 16 с.
2. Володимир Винниченко: Політична біографія / С. В. Кульчицький, В. Ф. Солдатенко. – К.: Альтернативи, 2005. – 374 с., іл.; Ясь О. Винниченко Володимир Кирилович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2003. – Т.1: А–В. – С.510.
3. Винниченко В. Щоденник. Т.1: 1911–1920 / ред., вступ. ст. і прим. Г. Костюк. – Едмонтон: Канадський інститут українських студій: Комісія УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, 1980. – 500 с.
4. Винниченко В. Щоденник. Т.2: 1921–1925 / упоряд. О. Мотиль; ред. Г. Костюк. – Едмонтон: Канадський інститут українських

студій: Комісія УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, 1983. – 700 с.

5. Винниченко В. Щоденник. Т.3: 1926–1928 / упоряд. О. Мотиль; ред. Г. Костюк. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Комісія УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, Канад. Ін-т Укр. Студій. – К.; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2010. – 624 с.; Винниченко В. Щоденник. Т.4: 1929–1931 / упоряд. О. Мотиль; ред. Г. Костюк. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Комісія УВАН у США для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка, Канад. Ін-т Укр. Студій. – К.; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2012. – 340 с.

6. Винниченко В. Щоденники / Публікація, коментарі Г. Сиваченко. – Київська старовина. – 2000. – №4 (334). – С.62–83.

7. Погнайко О. Про що не розкажуть історичні хроніки. – <http://www.smoloskyp.org.ua/~leftmenu-152/~leftmenu-153/~leftmenu-155/687-vynnychenkos-diary.html>.

8. Миронець Н. Епістолярна спадщина Володимира Винниченка як джерело просопografічної інформації // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. – Вип.27. – Серія Філологічних наук. – Кіровоград, 2000. – С.11–18; Панченко В. «Я хочу собою возвеличити українське...» Риси психологічного портрета Володимира Винниченка // Березиль. – 1997. – №11–12. – С.160–164.

References

1. Kucheruk O. Volodymyr Vynnychenko: storinky derzhavno-politychnoi' dijāl'nosti. – К.: Тов. «Greta», 2010. – 16 s.

2. Volodymyr Vynnychenko: Politychna biografija / S. V. Kul'chyc'kyj, V. F. Soldatenko. – К.: Al'ternatyvy, 2005. – 374 s., il.; Jas' O. Vynnychenko Volodymyr Kyrylovych // Encyklopedija istorii' Ukraї'ny: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in.; Instytut istorii' Ukraї'ny NAN Ukraї'ny. – К.: Naukova dumka, 2003. – Т.1: А–V. – С.510.

3. Vynnychenko V. Shhodennyk. Т.1: 1911–1920 / red., vstup. st. i prygm. G. Kostjuk. – Edmonton: Kanads'kyj instytut ukrai'ns'kyh studij: Komisija UVAN u SSHa dlja vyvchennja i publikacii' spadshhyny Volodymyra Vynnychenka, 1980. – 500 s.

4. Vynnychenko V. Shhodennyk. Т.2: 1921–1925 / uporjad. O. Motyl'; red. G. Kostjuk. – Edmonton: Kanads'kyj instytut ukrai'ns'kyh studij: Komisija UVAN u SSHa dlja vyvchennja i publikacii' spadshhyny Volodymyra Vynnychenka, 1983. – 700 s.

5. Vynnychenko V. Shhodennyk. Т.3: 1926–1928 / uporjad. O. Motyl'; red. G. Kostjuk. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Комісія УВАН у SSHa dlja vyvchennja i publikacii' spadshhyny Volodymyra Vynnychenka, Канад. Ін-т Укр. Студій. – К.; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2010. – 624 с.; Vynnychenko V. Shhodennyk. Т.4: 1929–1931 / uporjad. O. Motyl'; red. G. Kostjuk. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Комісія УВАН у SSHa dlja vyvchennja i publikacii' spadshhyny Volodymyra Vynnychenka, Канад. Ін-т Укр. Студій. – К.; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2012. – 340 с.

6. Vynnychenko V. Shhodennyk / Publikacija, komentari G. Syvachenko. – Kyi'vs'ka starovyna. – 2000. – №4 (334). – С.62–83.

7. Pogynajko O. Pro shho ne rozkazhut' istorychni hroniky. – <http://www.smoloskyp.org.ua/~leftmenu-152/~leftmenu-153/~leftmenu-155/687-vynnychenkos-diary.html>.

8. Myronec' N. Epistoljarna spadshhyna Volodymyra Vynnychenka jak dzherelo prosopografichnoi' informacii' // Naukovi zapysky Kirovograds'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universyteta im. V. Vynnychenka. – Vyp.27. – Serija Filologichnyh nauk. – Kirovograd, 2000. – С.11–18; Panchenko V. «Ja hochu sobojuz vozvelychyty ukrai'ns'ke...» Rysy psyhologichnogo portreta Volodymyra Vynnychenka // Berzil'. – 1997. – №11–12. – С.160–164.

Pavlenko S. F., candidate of historical sciences, docent of Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), pavlenko_s_f@ukr.net

The life realities of the late 20's of the 20th century and their interpretation in the diary entries of V. Vynnychenko

The article analyzes the problems of reflection of reality and their author's interpretations in the diary entries of V. Vynnychenko of the late 20's of the 20th century are considered. The author analyzes the diary's views on political, ideological, cultural and everyday events and phenomenons in Ukraine at that time, Ukrainian and Russian emigration, and private life.

Keywords: V. Vynnychenko, diary, Ukraine, revolution, communism, Soviet power, nation, emigration, history, art, cinema, literature, family.

* * *

УДК 62–051(477) Проскураков (092)(02)

Салата Г. В.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри соціальних комунікацій та інформаційних наук, Київський національний університет культури і мистецтв (Україна, Київ), salaty@bigmir.net

ІСТОРИКО–НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ Л. Д. ПРОСКУРЯКОВА (1858–1926 РР.) ТА ЙОГО НАУКОВО–ТЕХНІЧНОЇ ШКОЛИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО МОСТОБУДУВАННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ

Зроблена спроба реконструювати внесок Л. Д. Проскуракова (1858–1926 рр.) та його науково–технічної школи у розвиток вітчизняного мостобудування та архітектури.

Ключові слова: історія науки й техніки, історія залізничного транспорту, вітчизняне мостобудування, будівельна механіка, архітектура мостів, науково–технічна школа, Л. Д. Проскураков.

Лавр Дмитрович Проскураков (1858–1926 рр.) – вчений зі світовим ім'ям, професор, інженер, новатор у галузі будівельної механіки, мостобудівник, послідовник Д. І. Журавського і сучасник В. Г. Шухова, його учнями були вчені зі світовим ім'ям: Є. О. Патон, І. П. Прокоф'єв, М. М. Філоненко–Бородич, П. А. Велихов, П. Я. Каменцев та ін. У золотій скарбниці інженерної думки Л. Д. Проскуракова – інноваційні проекти будівництва залізничних мостів, що вражають своєю архітектурною естетикою, легкістю конструкцій на візуальному й практичному рівнях [1–5].

Лавр Дмитрович – педагог, який на власному прикладі і законах дидактики впроваджував інновації у галузі будівельної механіки на лекціях студентам, у спілкуванні з колегами і однодумцями та був непересічною особою в історії світової науки і техніки. Л. Д. Проскураков перший у Європі відмовився від проектування складних за конструкцією і розрахунками граткових мостових ферм. Л. Д. Проскураков спроектував і розробив параболічні й полігональні статично визначені мостові ферми з шпренгельною граткою, запропонував консольні й аркові ферми для залізничних мостів.

Актуальність роботи зумовлена вагомим громадським і науковим значенням постаті Л. Д. Проскуракова в залізничній справі кінця XIX – першої чверті XX ст., відсутністю в історії науки і техніки спеціального комплексного дослідження його громадського життя, наукової, організаційної та адміністративної діяльності, необхідністю створення максимально об'єктивної біографії вченого, аналізу його творчого доробку, а також важливістю уведення до широкого наукового обігу масиву нових джерел.

Розглянута історіографічна література та джерельна база стосовно життя та діяльності Л. Д. Проскуракова засвідчує, що з різних причин наукова спадщина вченого не була предметом системного і цілісного історико–наукового дослідження, яке синтезувало б внесок ученого у розвиток світової науки і культури.

Історико–науковий аналіз діяльності Л. Д. Проскуракова як вченого, інженера та організатора науки є актуальним з огляду на масштабність та різноплановість його наукового внеску. У галузі розвитку залізничного транспорту він мав досягнення світового рівня, які прославили вітчизняну науку. Він розумів масштабність просвітницької діяльності серед широких верств населення.